

Geneza naše decemberske izjave.

Negotovost in iskarije trdnih oporišč v sodobnem kulturnem življenju je signatura našega današnjega časa. Vse življenje do zadnjih izrastkov se giblje v samih nasprotjih. Dospeli smo srečno v dobo najekstremnejšega subjektivizma. En sam pogled po sodobnih kulturnih stremeljenjih, zlasti v literaturi, nas o tem do čela prepriča. »Na tleh stoji tradicije, stebri stari:« vsakdo postavlja svojemu delu lastna svoja načela, ekstremen individualizem slavi svoje trijumfe. Vsak modroslovec se trudi za originalnim svetovnim naziranjem, za lastnimi sintezami duševnih rezultatov, v politiki se ponujajo neštevilna univerzalna sredstva i, t. d. i. t. d. brez konca in kraja. Vsa ta negotovost in fluiditeta vseh vrednot vpliva zlasti na vzgojeslovje zelo kvarno. Nikjer stalnih načel, nikjer varnih pristanišč, ki bi nudila neumorno iskajočemu modernemu človeku varnega zavetja in trdne mirne točke v bežnosti in relativnosti vseh modernih nauk.

Splošna želja po enotnem, vse obvladajočem principu je posebno v vzgojeslovnega stališča nujna. Kategorično kliče po rešitvi iz temnega tavanja in hlastanja.

Nedostaje nam torej avtoritativnega kulturnega programa. Kar nam nudi moderna filozofija, so v najboljšem slučaju le surrogati, ki se liki meteorom zasvetijo na temnem obzorju, da nas puste v še globočji tmini in disorientaciji. Ti surrogati so pa zaradi vladajoče relativistične in aktualistične smeri modernega človeka že a priori obsojeni v smrt.

»Vse teče, vse se spreminja:« to načelo, vzeto iz tvarnega sveta in postavljeno kot najvišja etična vrednota, se je postavilo vse naše delo na labilna tla. Smoter pedagogike se na ta način spreminja, cilj kulturnega dela se nam izpodmika od časa do časa; logična posledica tega hlastanja za cilji je splošna skepsa in razočaranje, ki vodi ta v brezdelje in diletantsko kritikasterstvo.

Ta pojav se je začel z renesanco, (če pustimo starejšo zgodovino, ki ne vpliva več tako odločilno na sedanjo dobo), postrl se je po francoski revoluciji zaradi kritičnega dela francoskih enciklopedistov, vrhunec pa je dosegel še le po siljanih uspehih novodobnega naravoznanstva in tehnike. Materialistično svetovno naziranje je zgrabilo človeštvo v svoj vrtnec, zagospodovalo je, zlasti ko ga je socialistični proletarijat dvignil na prestol svoje religije, splošno veljavno tudi v širokih masah, ki so bile še pred kratkim nepristopne novim dogmam svetovnega naziranja.

Toda zle posledice so se kmalu pokazale: Materialistično svetovno naziranje je pomenilo le pol resnice. Naravoznanstvo, ki tvori absolutno podlago tega naziranja, ni kompetentno dajati zadnjih splošnoveljavnih norm. Njegova domena je le viden svet stvarine. Sama stvarina ne obsega še vsega življenja, ona je le del vseh življenjskih pojavov in niti ne najvažnejši del. Ignoriranje drugega dela pojavov, namreč duševnosti, ki pridejo v človeškem življenju predvsem v poštev, je naravoznanskemu svetovnemu naziranju nujen immanent nedostatek.

Evolucijski nauk, kot pendant surovemu materializmu, je zlasti v zvezi s selekcijo teorijo odprli oči marsikateremu, ki je v svojem oboževanju triumfirajočih prirodnih ved in tehnike prezrl za nekaj časa osodopolno nekompetenco teh ved v vprašanih svetovnega naziranja.

Socialno vprašanje, poostreno po liberalnem, kapitalističnem sistemu, je nujno zahtevalo rešitve. Vsi napori tehnike in naravoznanstva rešiti to vprašanje, ali ga vsaj razložiti, so bili in so brezuspešni, bili so Sisifovo delo, ki je ekskluzivno veličastno teh ved le diskreditiralo. Življenje je močnejše od teorije; pustilo je za se na strani in ustvarilo nove oblike, ki se iz zgolj tvarnih sestavin nikakor ne dajo razložiti. Jasno je postalo dejstvo, da nam naravoznanstvo ne more dati niti vpogled v vzročno zvezo najaktualnejših problemov časa, kaj še le, da bi kompleks njegovih izsledkov služil kot najvišje načelo. Vsi

samostojno misleči ljudje, ki so zrli še pred kratkim na prirodne vede kot na rešitelja človeštva iz vseh življenjskih konfliktov, so stali naenkrat pred neizprosno resnico, da so svoj duševni mir izročili v roke nepoklicanemu činitelju.

Sociološko spoznanje je na podlagi naravoznanstva nepopolno, ker je človeško življenje sinteza tvarnosti in zavesti. Zaveš človekova je pa njegovo duševno življenje ali njegova kultura. Pravo razumevanje kulture je mogoče le po samoopazovanju in po intenzivni udeležbi na socialnem življenju, kakor tudi po zgodovinskih in primerjajočih študijah. Lastni doživljaji igrajo največjo vlogo; kdor ni sam doživel še nikake življenske spremembe, ta ne more imeti pravega pojma o življenju, pa če bi bil tudi največji polihistor v naravoznanstvu.

To dejstvo je učinkovalo revolucionarno. Vsak, kdor je hotel posvetiti svoje skromne moči vzvišeni nalogi razširjanja, poglobitve in ustvarjanja narodne kulture, ozreti se je moral po trdnih oporiščih za svoje delovanje. Zlasti je bilo učiteljstvo, ki je po svojem stanu v prvi vrsti poklicano sodelovati na kulturni povzdigi naroda, najhujše prizadeto po tem razveljavljenju vseh vrednot. Relativno nizka splošna izobrazba, zlasti v filozofskih disciplinah, je povzročila, da je bil učitelj med tavaljajočimi in iskajočimi še najbrezobzirnejše predan na milost in nemilost butajočim valovom splošne kulturne brezsmotnosti. Prizadevaje si izpolniti občutne vrzeli svoje šolske naobrazbe, se je zatekalo učiteljstvo po pomoč k samoizobrazbi. V pomanjkanju smotnih navodil pa je nekritično in nesistematično segalo po vseh mogočih virih, ki so ga le še bolj zbegali, namesto da bi mu nudili trdnih, obsevaljanih življenjskih navodil. Tako se je zlo čimdalje večalo, zmedenost modernega življenja, ki se zrcali najrazvidnejše iz nebroj nasprotujočih si filozofskih sistemov, je ustvarila med učiteljstvom neznošno duševno anarhijo. Kjeroli sta se dva tovariša lotila razmotrivanja splošno-kulturnih vprašanj, sta zašla v nasprotstva in ne-logičnost, govorila sta eden mimo drugega, ter se končno zgubila vsak v svojo lastno metafiziko, ki je slednjič v svoji abstraktnosti pri obeh vzbudila dvom nad duševno normalnostjo tovariša. Če pomislimo še, da se je to godilo v vrstah najnadarjenejših in najpodjetnejših učiteljev, v tem ko se je večina kratkomočno zadovoljevala s svetovnim naziranjem svojega strankinega glasila, pokaže se nam še le vsa tragika duševne razdvojenosti v učiteljskih vrstah. Nedostaje nam odino še omeniti oni tradicionalni antagonizem med starejšimi tovariši, ki so izšli iz tradicij liberalne dobe osemdesetih in devetdesetih let, z narodno romantičnim liberalnega humanizma in Aškerčevu svobodomiselnemu mužu, ter med mlajšimi učitelji, ki so že po svojih letih in pomanjkljivih življenjskih skušnjah, ki dajejo starejšemu človeku prednost, še dovolj trdnega sidra, tako zelo pristopni vsakovrstnim radikalnim stremeljenjem, tekmujočim med seboj edino po svoji nelo-gičnosti, pa smo dobili približno sliko sodobnega duševnega kaosa toliko med učiteljstvom, kolikor med drugimi slovenskimi inteligenčnimi sloji.

Da je pa učiteljstvo kljub vsej razdvojenosti in kulturni disorientaciji mnogo storilo na vseh poljih prosvetnega dela, se ne da tajiti. Toda pri tem delu je korakalo le od slučajja do slučajja, ter je po večini vsled svojega zdravega instinkta zadelo pravo pot. Sistematično pa to delo ni bilo, ker mu je manjkala značilna velikopoteznost in resnost pravega kulturnega dela, zato je neutiljiva resnica, da je izbrabilo učiteljstvo mnogo dragocene energije deloma v brezplodnem, deloma celo v pravemu socialnemu napredku ljudstva nasprotnem delu.

Naše kulturno delo bo le tedaj velikopotezno, ako izhaja nujno iz trdnih življenjskih, predvsem нравnih načel. Sodobna kulturna anarhija, prenesena na Slovensko večino, iz nemških čisto heterogenih kulturnih razmer, izvira v prvi vrsti iz različnih življenjskih нравnih idealov, ki so jih postavile razne kulturne struje. Vsakemu enotnemu kulturnemu stremeljenju je supranarasten lasten npravstveni življenjski ideal. Kulturno delo krščanstva je nujno drugačno kot n. pr. ono naturalisti-

stov, estetov, evolucionistov ali celo moralnih idealistov.

Pomanjkanje trdnih etičnih načel ima za posledico nesamostojnost vsega našega dela. Če se danes vsi ti problemi nahajajo v stanju vrenja in kipenja, ni čudno, da je naše delo le hlastanje.

V tej splošni zmedbi duhov kliče vse po novi koncentraciji. Tudi učiteljstvo mora zavzeti svoje stališče napram tem problemom, ako hoče uspešno nastopiti pot kulturnih pionirjev. Tega pa posameznik ne more izvršiti vsak na lastno pest. Ore namreč za smoteno vzgojo in izobrazbo slovenskega učiteljstva. To nalogo more in mora izvršiti le njegova organizacija. Ali pa se ni to še godilo?! Mirno trdimo: ne! Naši »Zavezi« moramo zaklicati v tej odločilni uri: mene, tekel, ufarsin! Iz tega trdnega prepričanja se je rodila naša decemberska izjava, podana na zadnjem Zavezinem delegacijskem zborovanju z najboljšim namenom, pokazati dosedanje pomanjkljivosti v naši organizaciji in načrtati pota, po katerih nam je hoditi v bodoče. Pri tem koraku nas je vodila najboljša volja, prispevati po svojih skromnih močeh svoj obulus k konsolidaciji naše organizacije: in tako posredno h postavitvi enotnega kulturnega ideala, od katerega zavisí v prvi vrsti srečna bodočnost našega naroda. Ni je bilo zahrbitne misli, ne postranskih namenov. Že spremenjene razmere nujno zahtevajo splošne reorientacije, zato je bilo tudi delegaciji toliko lažje uvaževati iskrenost naše izjave. Povsod kliče novo življenje, ki ustvarja nove oblike in sili vse kulturne ustanove, da revidirajo svoje delo. Opozorili smo danes slovensko učiteljstvo na premise, ki so bile merodajne za našo odločitev. O izjavi sami bo potrebno kritično delo, ki ga bo moralo učiteljstvo izvršiti, in sicer čim prej tem bolje. Edinim v končnem, najvišjem cilju, nam smotena organizacija našega dela ne bo delala nikakih težkoč. Posamezne pragmatične točke nam bodo v bližnji bodočnosti predmet vsestranskega razmišljanja. Zato bi bilo želeli, da dobi učiteljstvo to izjavo čim prej v celoti objavljeno v svojem glasilu.

Al. Hreščak.

Goriško učiteljstvo na delu.

Dne 11. t. m. sem bil zaradi aprovi-zacijskih in begunskih razmer v deputaciji z brskini zapani pri prevzvišenem gospodu namestniku v Trstu. Umijivo, da sem moral ob tej priliki omeniti tudi našo stanovsko revščino in poučarjal, da pride v aprilu enkrat prav gotovo trikrat tudi učiteljska deputacija goriškega okraja in vozi svoje neznošno gorje. Gospod namestnik mi je omenil, da se bode mudi konec meseca pri našem c. kr. glavarstvu v Gorici, kjer bi lahko sprejel našo deputacijo. In res sem dne 13. t. m. že prejel obvestilo, da nas lahko sprejme v Gorici že dne 17. t. m. V četrtek sem ad noc zbral nekaj tovarišev in dogovorili smo se, da je potreba nujna, da se mora prevzvišenemu gospodu povedati naše stanovske težnje. Naročili so mi, naj te imunitiram in naj jih v družbi s tovarišema Francem Križmanom in Antonom Musičem izročim našemu visokemu predstojniku. To se je zgodilo dne 17. t. m. Priobčujem jih dobesedno v »Tovarišu« s prošnjo, da mi vsak tovariš sporoči še svoje morebitne želje pismeno na moj naslov, in ako jih sprejmemo pri prihodnjem posvetovanju, jih naslovimo na pristojno mesto potom našega društva za goriški okraj, ki bo imelo prvi četrtek aprila t. l. prvi tovariški sestanek. Ker sta naš društveni predsednik in podpredsednik še vedno begunca izven naše dežele, drznem se pozvati vsled naročila mnogih tovarišev jaz ta sestanek in prosim vse učiteljstvo našega okraja, da se ga udeleži v obilnem številu. Časi so resni in mi moramo prešteti svoje oslabele vrste ter se zopet posvetiti delu za svoj stan in za prospek našega šolstva.

Tu priobčujem že omenjeno spomenico:

Prevzvišenost!

Preblagorodni gosp. c. kr. namestnik! Vaši prevzvišenosti podrejeni učiteljstvo Goriško-Gradišanske poknežene grofije trpi silno pomanjkanje ter naj-ujudnejše prosi najnujnejše pomoči. Tam, kjer je učiteljstvo begalo iz domačega kraja pred sovražnikom, je beda največja in bridko dejstvo je, ako danes trdimo, da trpe naše družine lakoto v pravem pomenu te osodopolne besede, ki tako žalostno odmeva po razvalinah naše rodne grude.

Učitelji begunci smo največji reveži. Vse svoje smo pustili doma in begali s svojimi družinami po tujem svetu. Mnogi smo točno spolnovali svete domovinske dolžnosti kot vojak, prepustivši drage svojce nemili usodi. Zgubili smo vse svoje pohištvo, zgubili smo svojo obleko in zginile so naše knjige, kratkomočno, obubožali smo popolnoma. Vse svoje imetje smo žrtvovali ljubljeni rodni grudi ob bregovih krasne Soče in rodovitne Vipave, v zelenih Gorah in sadonosnih Brdih, na kršnem Krasu in čarobni Gra-

diški ravani. Bosonogi, golcroki in golokriavi smo se vrnili, mnogi ne na službena mesta, ker je v njih zavladalo razdajanje, temveč na nove službene kraje po uradni roki. Vase družine se bodo sestrastno vračale v razrušene domove brez pohištva, brez obleke, brez strokovnih stanovskih knjig, brez kuhinjske opreme in brez najpotrebnejših živil. Kje bomo stanovali, kje počivali po trudapolnem delu, kje — v čem — in kaj bomo kurali, s čim se oblačili? Lesena koca za prebivanje, ročna tla — postelja, kamen — vzglavje, s krvjo poskropljena skala — ognjišče, od dobrih src podarjena oson-sena obleka, pri imovitejšem vasaču izposojen lonec, lesena žuca, s katero boš merala skopo aprovizacijo, to te čaka v domovini učiteljska raja!

Prevzvišenost, blagovolite to razmisli-ti in potem pomagati! Pred vas, eks-celencia, stopamo in prosimo: »Na pomoč!« V obupanju zremo zaupno pred prestol Njegovga Velikanstva našega vi-teskega vasačarja, mi v zvestobi izrekamo popolno ukanost s prepričanjem v lude-cin ausan, da bode Njegovo Velikanstvo pomagalo trpečim učiteljem svojim naj-zvestejšim podamkov nase solzne dežele, kjer smo vsi vse blago in kri žrtvovali uragi domovini ter ukazali, da znamo ljubiti Njegovo Velikanstvo in starodavno ocmjavo. Vaša prevzvišenost pa naj mi-losno blagovoli raztolmaiti Njegovemu vicanstvu učiteljsko zvestobo in rev-ščino, našo ukanost in našo bedo, našo patriotsko pozrtvovanost in nase gore!

Zaradi teh dejstev prosimo najuda-nejšje, da bi Vaša prevzvišenost s svojim plemenitim socuvstvom blagovoli izposlovati bednemu učiteljstvu razru-sene Goriško-Gradišanske v prospeh našega šolstva sledge:

1. Takojšno izplačilo že davno pri-znane državne podpore.

2. Popolno oaskodnino za vsled voj-ne zgubljeno pohištvo, knjige, kuhinjsko opremo, obleko itd., da moremo sedaj na-učjevati življenje na rodni grudi.

3. Nakazati odslej daje novo draginjsko doklado iz državnih virov v obliki podvojene plače, ker so se deset- do dvaj-setkratno podražile življenjske potreb-sčine.

4. Popolno povračilo selilnih stroškov kot beguncem iz službenih mest na begunsko zavetišče za vse učiteljsko dru-zino, dalje selitev iz teh na novo iz službenih ozirov določeno mesto in ko-nečno povrnitev iz časasnih službenih mest na novo stalno službo.

5. Uredi naj se dobro poslujoča apro-vizacija za naše družine (kakor na pr. za železniške uradnike), da ne bomo trpeli pomanjkanja.

6. Oprosti naj se vse učitelje Goriško-Gradišanske vojaške službe, da se znova vpostavijo vse naše šole ter da vse de-želno učiteljstvo solidarno deluje z vse-mi državnimi ter deželnimi činitelji in z domačim prebivalstvom za obnovo naše domače dežele.

7. Imenuje naj se v deželni sosvet za obnovo Goriške tudi učiteljske zastop-nike.

8. Naši c. kr. okrajni šolski sveti naj zopet prično redno poslovati v sejah s svojimi učiteljskimi in ljudskimi zastop-niki.

9. Oskrbi naj se našim šolam iz dr-žavnih virov vsa učila in šolska oprema ter določi pavšal za nabavo pisarniških potrebščin vsem begunskim ubožnim otrokom.

10. C. kr. zaloga šolskih knjig naj brezplačno oskrbi vse begunske otroke z učnimi knjigami.

Prevzvišenost! To najudanejšje pro-simo, blagovolite udeležiti ta načrt in na-ša dežela bo vsled Vaše milosti najprej obnovljena. Vse Vaši eks-celenci podreje-no ljudstvo, a najbolj njegovo učiteljstvo Vam bo hvaležno!

V Gorici, dne 17. marca 1918.

Za delžno učiteljsko društvo:

Franc Križman, nadučitelj.

Alojz Urbančič, nadučitelj.

Anton Mužič, nadučitelj.

Umijivo, da imamo še mnogo ran, ki nam jih je vsakala ta nesrečna vojska in z njo združeni hudi časi. Govoriti bomo morali tudi z našim deželnim odborom, ki še vedno reže kruh po prejšnjih časih, ko se je po naši domovini cedil med in mleko. Deželni očetje morajo priznati pokojninske draginjske doklade, našim upo-kojenim starejšim tovarišem, učiteljskim vdovam in našim sirotam. Časi so grozni in resni, s 60 do 100 kronsko pokojnino ne more danes živeti nikdo in dovolj je bilo trpljenja! Zaradi tega polagaj na srce, da se oni tovariši, ki res ne mprejo priti do Gorice zaradi neugodnih željeznih zvez, oglašajo vsaj pismeno do 3. aprila t. l., da doznajo želje vseh v vsaki podrobnosti slučaju, ki more zopet dvigniti moč sta-

bica. Ljubezneje zapeti je skoro ni mogoče. — Pa Adamič! Če bi ga ne bilo na vzporodu, bi kar nekaj manjkalo. Njegova kmečka pesem je preračunjen efekt. Originalen začetni bariton solo velja kot pozdrav kmetski hiši. Pel ga je jako dobro g. Završan. Drugi živahni del je Adamičev otrok, ki ne more svojega očeta zatajiti. Le da če bi ga zbor pel natančno po partituri, ne bi bil dosegel tolikega vspeha. O. Hubad je uvidel potrebo, postaviti par umestnih cezur, oddihov in koron, da refrain ni zvenel enolično v tempu polke. Pa tudi korona na črki A besede Alončica je pridobila drugemu delu izrazitejši začetek. Interpretacija »Kmečke pesmi« je bila imenitna, zbor jo je moral na obeh koncertih ponoviti. — Druga Adamičeva skladba »Pesem o beli hiši« ni podžgala poslušalcev, pravtako o dr. Kimovčev »Oblaček«, precej iskana in malo občutena neobčutena skladba učinkovala hladno, da si ju možki zbor ni podal slabo. Devova »Kvišku plava moje hrepenenje« stavi izvajalcem precej hude zahteve. Tenori se morajo boriti z višino, basi z nižino. Srednji del pesmi je precej zavil in kriči po dobrih ušesih. Pevci so pa vse težkoče z lahkoto premagali, ljudem je bila skladba manj všeč, ker je pač nove vrste. Devov, Kimovčev

in Adamičevi zbori so bili izvajani prvič. Marljivemu pevskemu zboru in neutrudljivemu pevovodji g. ravnatelju Hubadu je bilo občinstvo za užitek hvaležno.

H koncu še par besed o Pavčičevih »Zabah.« Da je Pavčič fin muzik in dober skladatelj, je že kedaj znano. Njegov ženski zbor s spremljevanjem klavirja in harmonija »Zabe« na besedilo Otona Župančiča iz »Cicibana« je posrečeno delo in zavzema med slovenskimi skladbami humori-stične vsebine prvo mesto. Dosedaj še kaj takega v naši glasbeni literaturi nismo imeli. Sklad-ba je izborna zasnovana, melodiozna in jo poleg kontraaltovskega sola odlikuje blesteči klavirski part. Zabe regljanje in kvakanje ni vpleteno prevečkrat in ne pretirano. Ženski zbor se je v to originalno novost užival izvrstno, glavna žaba gđ. Angela Maličeva (kontraalt) je lepo odpela svojo partijo. Da bo skladba dosegla kolosalen vspeh, sem vedel že pri glavni skušnji. Na drugem koncertu so jo morali ponoviti. Pavčič nam naj pa takih, dobro pogojenih in hkratu glasbeno vrednih del kot so »Zabe«, še več podari! Čemu bi bili vedno žalostni in zaljubljeni, naj se kedaj na koncertu tudi nasmejemo!

Z. P.